

παρακαλέση τὸν Θεόν, ὁ ἴδιος δύναται νὰ διατάξῃ τὸν Θεόν. Οὕτω ὁ γήινος ἄνθρωπος ὑπερισχύει τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁ ἴδιος, Θεὸς δηλαδή, ὑπερισχύει ἑαυτοῦ»⁹⁶, βεβαιοῖ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὑπερπηδῶν τὸν χρόνον, «ἐνεργεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ»^{97α} καὶ ὅτι ὁ «Θεὸς δύναται μόνον ὅ,τι θέλει ὁ ἄνθρωπος»^{97β}, τὸν ὁποῖον ἀγαπᾷ κατ' ἀνάγκην καὶ ἐπομένως δὲν ὑπάρχει λόγος εὐχαριστίας α, ἀναγορεύει ἑαυτὸν μέσον δημιουργίας τῶν ὄντων: «Ὅτε ἰστάμην εἰς τὸ ἀπύθμενον βάθος τοῦ Θεοῦ, ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς πάντα τὰ πράγματα δι' ἐμοῦ»^{98α} καὶ προϋπόθεσιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ: «Ἡμῖν αἰτία ἐμοῦ τοῦ ἰδίου καὶ πάντων τῶν πραγμάτων καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχον ἐγὼ, δὲν θὰ ὑπῆρχεν ὁ Θεός»^{98β}, αὐτοδημιουργόν: «Ἐκεῖ ὑπῆρχον ἐγὼ ὁ ἴδιος, ἠθέλον ἐμαυτὸν καὶ ἐγνώριζον ἐμαυτὸν ὡς δημιουργὸν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶμαι ὁ ἴδιος ἢ αἰτία μου, συμφώνως πρὸς τὴν φύσιν μου» β, πατέρα τοῦ πατρὸς τοῦ Θεοῦ: «Εἶμαι πατὴρ καὶ γεννᾷ ἐκεῖνον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη»^{98δ} καί, ἐφ' ὅσον «ὁ ἄνθρωπος εἶναι πράγματι Θεός»^{98ε}, ἀνακηρύσσει ἑαυτὸν <πρῶτον κινουῦν αὐτὸ ἀκίνητον>, κατὰ τὴν περὶ Θεοῦ διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους: «Εἶμαι μία ἀκίνητος αἰτία, ἣ ὁποία κινεῖ ὅλα τὰ πράγματα»^{98β}.

Ἁ δεῦτερος (1624-1677), ἐκ Σιλεσίας καταγόμενος, προτεστάντης ἐπιστρέψας εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ γενόμενος μέλος τῶν «Ἐλασσόνων ἀδελφῶν», γνωστὸς ὑπὸ τὸ ποιητικὸν ψευδώνυμον Angelus Silesius, ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν «ἕτερον ἐγὼ τοῦ Θεοῦ»^{100α}, διατείνεται, ὅτι «σβύνει τὴν δίψαν» τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τούτου τὸν βοηθεῖ ἐκεῖνος «ἐξ ἀνάγκης»^{100β}, ἐνῶ παραλλήλως ἔναντι τοῦ Θεοῦ εἶναι πλάσμα καὶ πλάστης: *ich bin ihm Mensch und Gott*, αὐτοθεωρούμενος *conditio sine qua non* τοῦ Θεοῦ. «Οὐδὲν θεωρῶ ὑψηλόν: ἐγὼ εἶμαι τὸ ὑψιστον πρᾶγμα, / διότι καὶ ὁ Θεὸς ἄνευ ἐμοῦ εἶναι ἀσήμαντος^{100γ}. Γνωρίζω, ὅτι ἄνευ ἐμοῦ οὐδὲ μίαν στιγμὴν δύναται νὰ ζήσῃ ὁ Θεός. / Ἐὰν τύχη καὶ χαθῶ ἐγὼ, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ παραδώσῃ τὸ πνεῦμα»^{100δ}.

Ἐκτὸς τοῦ ἀπολυταρχικοῦ τύπου τῶν ἀνωτέρω μυστικιστῶν, εἰς τὴν Χριστιανικὴν μεσαιωνικὴν Δύσιν ἐνεφανίσθησαν ἐνορατικοὶ *homines religiosi*, θεωρήσαντες ἑαυτοὺς ὡς πιστοὺς καὶ οὐχὶ ὡς <ἐγὼ> τοῦ Θεοῦ, ὡς οἱ ἅγιοι Bernardus, Frangiscus καὶ Theresia ἢ οἱ μοναχοὶ Ioannes Crucis, Thomas a Kempis καὶ Ioannes Tauler, οἱ ὁποῖοι δὲν διενοήθησαν νὰ σφετερισθοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐτοποθέτησαν «τὸ νό-

α. «Οὐδέποτε θέλω νὰ εὐχαριστήσω τὸν Θεὸν ἐπειδὴ μὲ ἀγαπᾷ, διότι δὲν δύναται νὰ πράξῃ ἄλλως, εἴτε θέλει εἴτε δὲν θέλει»⁹⁸.

β. *Dâ was ich selber, dâ wolte ich mich selber unde bekante mich selber ze machenné disen menschen, und hier umbe sô bin ich mîn selbes (ur)sache nâch mînem wesen*^{99γ}.

ημα τῆς μυστικιστικῆς ἐμπειρίας εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ὀρθῆς σχέσεως»¹⁰¹ καὶ ἠθέλησαν νὰ παραμείνουν ἀγωνιζόμενοι «ἐντὸς τῆς συγχύσεως τῆς χρονικότητος»¹⁰², ἐπιδιώξαντες μίαν ἄμεσον προσέγγισιν οὐχὶ τῆς Θεότητος, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν σκέψιν τῶν Παθῶν τοῦ ὁποίου ὑπέπεσαν «εἰς τὸ ἁμάρτημα τῆς ζηλοτυπίας»¹⁰³, διὰ τὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἔκφρασιν τῆς σημαντικωτέρας μυστικιστρίας τῶν νεωτέρων χρόνων, τῆς Simon Weil.

Ὁ Μυστικισμὸς αὐτὸς τοῦ πάθους, μὲ τὰς ἐκστάσεις καὶ ὀπτασίας, τὰ στίγματα καὶ τὸν αὐτοβασανισμόν του, δὲν θὰ ἐπιδιώξη νὰ καταργήσῃ ὑπερφυσικῶς τὴν ἀντινομίαν, ἀλλ' «ardens Deo» καὶ ξένος πρὸς μίαν ἀλχημικὴν αὐτοθέωσιν, θὰ παραμείνῃ «συγκλονισμὸς διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»¹⁰⁴, θὰ ὑπερτιμήσῃ παραλλήλως τὴν ἀρνητικότητα τοῦ κόσμου, θὰ περιφρονήσῃ τὴν ὕλην καὶ θὰ ζητήσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προσορισμοῦ του εἰς τὴν «μίμησιν τῆς πτωχῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ»¹⁰⁵, θεωρῶν ὡς ἰδανικόν του τὴν ἐπανάληψιν τοῦ βίου τοῦ Θεανθρώπου, τὴν σταύρωσιν * ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ τοῦ ἀτομικοῦ βίου, ὡς προϋπόθεσιν τῆς ἐν οὐρανῷ λυτρώσεως. Ὁ αὐτοβασανιζόμενος αὐτὸς Μυστικισμὸς θὰ ὀμιλήσῃ ἐκ παραλλήλου περὶ «ἀπολαύσεως τοῦ Θεοῦ»¹⁰⁷ (fruitio Dei) καὶ «νηφαλίας μέθης»¹⁰⁸ (sobria ebrietas), θὰ ὑμνήσῃ τὸν Χριστὸν ὡς θαυμαστῆς καλλονῆς μνηστῆρα, ὁ ὁποῖος «ζητεῖ τοὺς κρυφοὺς ἐναγκαλισμοὺς τῆς ἀγίας ψυχῆς καὶ τέρπεται ἐκ τῶν φιλημάτων της»¹⁰⁹ καὶ διὰ τοῦτο «τὴν ὀδηγεῖ εἰς τὴν κατοικίαν του πρὸς πνευματικὸν γάμον»^{110α}, ἔνθα τῆς προσφέρει εἰς τὴν «παραφροσύνην» τοῦ ἔρωτος ἄρρητον «ἡδονήν»^{110β}, ὑποκαταστήσας τὴν διὰ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἀνασχαιτισθεῖσαν ἐρωτικὴν τάσιν του, δι' ἑνὸς μυστικιστικοῦ ἐρωτισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ὁμως δετηρήθη μέχρι τέλους ἡ ἑτερότης ἐρῶντος καὶ ἐρωμένου². 2*

* Τὴν σταύρωσιν δὲν ἠρμήνευσεν ὁ «Μυστικισμὸς τοῦ πάθους» μόνον ὡς ἐπίπονον ἀγῶνα ἠθικῆς τελειώσεως, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ συγκεκριμένως. Ὁ μυστικιστὴς Suso (Heinrich Seuse 1300-1366) π.χ. κατεσκεύασε ξύλινον σταυρὸν «εἰς τὰ μέτρα του», προσέθεσε 30 καρφιά μὲ τὰς αἰχμὰς ἐξεχούσας καὶ τὸν ἔσυρεν ἐπὶ τῶν γυμνῶν ὤμων του «ἡμέρα καὶ νύκτα ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη»¹⁰⁶.

2* Περὶ «ἀρρήτου ἀπολαύσεως καὶ γλυκύτητος»^{111α}, τετρωμένοι τῷ οὐρανίῳ πόθῳ πρὸς τὸν οὐράνιον Νυμφίον»^{111β}, ὀμίλησαν ἐπίσης αἱ μνηστὰι-ψυχαὶ τῶν μοναχῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ ἐλευθερία τῶν δυτικῶν μοναχῶν ὑπερέβαλε τὴν ἀνατολικὴν εἰς ἐρωτικὴν εὐφράδειαν. Ἐνταῦθα ἠθικοὶ διάλογοι, ὡς ὁ ἀκόλουθος τοῦ Hugo de S. Victore: «Ψυχὴ: Διατί δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται ἀκόμη ἡ ἀγκάλη τοῦ μνηστῆρος; Ἀνθρώπος: Πῶς ζητεῖς τόσον ταχέως νὰ εἰσαχθῆς εἰς τὸν θάλαμον τῆς αἰδοῦς..., προτοῦ στολισθῆς; Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ μνηστῆρ σου... δὲν σὲ εἰσδέχεται μέχρι τώρα εἰς τοὺς ἀμοιβαίους ἐναγκαλισμοὺς καὶ τὰ γλυκὰ φιλήματα»¹¹² καὶ θρησκευτικὰ ποιήματα, ὡς τὸ ἐπόμενον Ioannes Crucis, δυσκόλως θὰ ἠδύναντο νὰ δημοσιευθοῦν εἰς τὰς συγχρόνους ποιητικὰς Ἀνθολογίας:

Ὁ Μυστικισμὸς μετὰ τὸν Μεσαιῶνα δὲν ἐξέλιπεν. Ἡ δύναμις τῆς αὐθυποβολῆς, ἡ βεβαιότης τῆς ἐμπειρίας ἢ ὁ συγκλονισμὸς οὐσιαστικῆς ὑπερπηδήσεως τῆς πραγματικότητος, ὡς βιώματα τῆς ψυχῆς, εἴαν δὲν διαθέτουν πειθαναγκαστικὴν ἰσχύν, εἶναι ἐν τούτοις λογικῶς ἀκαταμάχητα. Ἐπαίρόμενος μυστικισμὸς τύπου Eckhart ἢ Scheffler εἶναι σπάνιος εἰς τοὺς Νεωτέρους χρόνους. Ὁ μυστικισμὸς αὐτὸς μετεβλήθη εὐκόλως εἰς ἀθεϊσμόν. Ἐκστατικὴ ἀδράνεια ἀνατολικοῦ, εἰς τὴν «Νιρβάνα» ἀποβλέποντος, τύπου δὲν εὐδοκίμει εἰς τὴν κυριαρχικὴν ἐνεργητικότητα τοῦ Εὐρωπαϊοῦ. Ὁ Μυστικισμὸς αὐτὸς εἶναι ἄγνωστος. Ψυχικὴν ἀνάτασιν εἰς τὴν ἐρημίαν τῆς μονώσεως καὶ τῆς προσευχῆς, ἐν πεποιθήσει ἐκμηδενιστικῆς ἐνίοτε ἑτερότητος πρὸς τὸν ποθούμενον Θεόν, ἐμφανίζει συχνότερον ὁ homo mysticus τῆς Εὐρώπης. Ὁ συναισθηματικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος, μὲ τὴν ἔντονον ποιητικὴν του διαίθεσιν, συνεκράτησε πάντοτε τὸν ἐκχυδαϊσμόν τῆς ζωῆς, ἀνεξωπύρωσε τὴν ἰηρησκευτικὴν τῶν κοινῶν συνανθρώπων του, ἐνῶ ὁ κάλαμός του προσέφερεν ἀξιολόγους σελίδας εἰς τὴν Λογοτεχνίαν. Ἐκ παραλλήλου, ἡ ἰδιότυπος βίωσις τοῦ πραγματικοῦ, ἡ ὁποία τὸν διακρίνει, ὑπῆρξεν ἡ τροφὸς πλήθους φιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων, ἡ ἀνάπτυξις καὶ διαδόσις τῶν ὁποίων ἐνίοτε οὐδύλως προδίδει ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν καταγωγὴν.*

«Ἀνθοστόλιστο μᾶς γελᾷ τὸ κρεββάτι
 μὲ λιονταριῶν σπηλιᾶς τριγυρισμένο,
 κατακόκκινον φλέγεται μέσ' τὴν πορφύρα,
 χιλιάδες τριγύρω στολίδια μ' ὀλόχρυσον λάμψι.
 ... Ἐδῶ μ' ἐδίδαξ' Ἐκεῖνος γλυκύτατη γνῶσι,
 Στὴ θέλησί του ὀλότελα δόθηκα
 ἀφίνοντας κάθ' ἐπιφύλαξι...»¹¹³

* Συστήματα ὡς τὸ Ἐγγελιανόν, τὸ Μπερξόνειον καὶ ἡ νεωτέρα «Φιλοσοφία τοῦ Ἀνουάρκτου» ἢ ἐκφράσεις ὡς ἡ τοῦ F. Schiller: «Ὅπως εἰς τὸ πρῆμα μία λευκὴ γραμμὴ φωτὸς σχίζεται εἰς ἑπτὰ σκοτεινότερας ἀκτῖνας, διεσπασθῆ τὸ θεῖον Ἐγὼ εἰς ἀναριθμήτους αἰσθανομένας οὐσίας. Ὅπως πάλιν ἑπτὰ σκοτεινότεραι ἀκτῖνες συγχωνεύονται εἰς μίαν λευκὴν λωρίδα φωτὸς, θὰ παρήγετο ἐκ τῆς ἐνώσεως ὅλων αὐτῶν τῶν οὐσιῶν μία θεία οὐσία. Ὁ ὑπάρχων τύπος τοῦ φυσικοῦ οἰκοδομήματος εἶναι τὸ ὀπτικὸν πρῆμα καὶ πᾶσα ἐνεργητικότης τῶν πνευμάτων μία ἄπειρος ποικιλία χρωμάτων τῆς ἀπλῆς ἐκείνης θείας Ἀκτῖνος. Ἐὰν θελήσῃ ποτε ἡ Παντοδυναμία νὰ θραύσῃ τὸ πρῆμα αὐτό, θὰ ἐκρημνίζετο τὸ πρόχωμα μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ κόσμου, ὅλα τὰ πνεύματα θὰ ὑπῆγοντο εἰς ἓν Ἄπειρον, ὅλοι αἱ συμφωνίαι θὰ συνέρρεον εἰς μίαν Ἀρμονίαν, ὅλοι οἱ ῥυακες θὰ ἔπαυον εἰς ἓνα Ὁκεανόν. Ἡ προσέλκυσις τῶν πνευμάτων, εἰς ἄπειρον πολλαπλασιασθεῖσα καὶ ἐπεκταθεῖσα, θὰ ἔπρεπε ἐν τέλει νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ χωρισμοῦ ἐκείνου ἢ... νὰ παραγάγῃ τὸν Θεόν»¹¹⁴ ἢ τοῦ F. Schlegel: «Ἐντὸς τοῦ πεπερασμένου νὰ γίνῃς ἐν πρὸς τὸ Ἄπειρον καὶ αἰώνιος εἰς μίαν στιγμὴν: αὐτὸ εἶναι ἡ ἀθανασία τῆς θεησκείας»¹¹⁵ ἢ τοῦ G. W. F. Hegel: «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι Θεός, ἐφ' ὅσον αἶρει τὴν

Λογικῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κριθῇ ὁ Μυστικισμὸς, διότι ἡ μυστικὴ ἐμπειρία δὲν προϋποθέτει τὸν λόγον. Ἡ δὴλωση τοῦ Π ρ ό κ λ ο υ : «Τὸ Θεῖον...ἄρρητόν ἐστι καὶ ἄγνωστον πᾶσι τοῖς δευτέροις, ἀπὸ δὲ τῶν μετεχόντων, ληπτὸν ἐστι καὶ γνωστόν»¹²¹, ἐπιβάλλει δύο ἀποφασιστικὰ ὄρια : Τὸ ἓν ἀπαγορεύει τὴν ἀνακοίνωσιν εἰς τὸν «μετέχοντα», τὸ δεύτερον ἀναιρεῖ τὴν κριτικὴν παντὸς «δευτέρου». Ἐν τούτοις, τόσον ὁ Μυστικισμὸς, ὅσον καὶ ὁ Ἀντιμυστικισμὸς, κατεπάτησαν τὰ ὄρια ταῦτα. Καὶ ὁ μὲν Μυ-

φυσικότητα καὶ σχετικότητα τοῦ πνεύματός του καὶ ἀνυψοῦται εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τὸν ἄνθρωπον δηλαδὴ, ὁ ὁποῖος...γνωρίζει, ὅτι ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ στοιχεῖον τῆς θείας Ἰδέας, ἐτέθη συγχρόνως ἢ ἄρσις τῆς φυσικότητος, διότι τὸ φυσικὸν εἶναι τὸ ἀνελεύθερον καὶ μὴ πνευματικόν»¹¹⁶ ἢ τοῦ R. Steiner : «(Ὁ μυστικιστής) δύναται νὰ εἶπῃ : Ἀνεκάλυψα ἐν ὑψηλότερον «Ἐγώ» ἐντός μου. Ἡ προσωπικότης μου εἶναι ἐν πλάσμα αὐτοῦ τοῦ «Ἐγώ», ἀλλὰ μὲ ἐνεσωμάτωσε ἐντός του· δημιουργεῖ ἐντός μου· εἶμαι μέρος του. Ἡ προσωπικότης μου εἶναι ἐν μέσον διὰ τὴν δημιουργὸν αὐτὴν δύναμιν»¹¹⁷ ἢ τοῦ H. A. Overstreet : «Πραγματοποιούμε τὴν ζωὴν τοῦ Θεοῦ ἐντός ἡμῶν. Ἐπομένως πράγματι...εἴμεθα Θεοί»¹¹⁸ ἢ τοῦ N. Berdiajew : «Μόνον ἡ μυστικὴ—συμβολικὴ Θεολογία ἀνυψοῦται μέχρι τῆς ἐσωτερικῆς ἀντιλήψεως...τῆς μυχίας ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀνάγκης τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἑτερόν του. Ἡ μυχία ζωὴ τοῦ Θεοῦ πραγματοποιεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ μυχία ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου πραγματοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ»¹¹⁹ ἢ τοῦ H. Bergson : «Ἡ κατακλείς τοῦ Μυστικισμοῦ εἶναι μία...συνταύτισις πρὸς τὴν δημιουργὸν προσπάθειαν, τὴν ὁποῖαν ἐμφανίζει ἡ ζωὴ. Ἡ προσπάθεια αὕτη εἶναι τοῦ Θεοῦ, εἴαν δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός»¹²⁰ ἢ τῆς S. Weil : «(Ὁ Θεός), ὅπως τὸ παράσιτον ἀλοθῆται τὰ ὠά του εἰς τὸ κρέας τοῦ ζώου, βυθίζει ἐν σπέρμα του εἰς τὴν ψυχὴν μας, τὸ ὁποῖον, ὅταν ὠριμάσῃ, θὰ γίνῃ ὁ Υἱός του»¹²¹ ἢ τοῦ H. Sicker : «Νὰ αἰσθάνεται τις τὸν Θεόν, σημαίνει νὰ ὁμοιάσῃ πρὸς τὸν Θεόν, μάλιστα, ἴσως νὰ εἶναι Θεός»¹²² ἢ τοῦ F. B. von Brandenstein : «Ἐάν τὸ δημιουργηθὲν πνεῦμα ἢ δύνατο νὰ ὑψωθῇ ἐκ τῆς δυναμικότητός του εἰς πλήρη ἐνεργητικότητα..., τότε θὰ μετεβάλετο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστον πνεῦμα εἰς τὴν κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ εἶναι ἐνεργητικῶς ἄπειρον... θεῖαν Πραγματικότητα»¹²³, εἶναι μυστικισμὸς πρῶτου βαθμοῦ καὶ συγχρόνως προσπάθεια θεωρητικῆς παρουσιάσεώς του. Ὁ μυστικὸς χαρακτήρ τῆς ἐνοράσεως τοῦ ἑνός, ἐκ τοῦ ὁποῖου μᾶς ἀφήρπασεν ὁ χρόνος καὶ τὸ ὁποῖον ἐντός τῆς ὑπάρξεως μᾶς καλεῖ εἰς ἐπανασύνδεσιν, θὰ διαγραφῇ ἐπίσης ἐνίστε εἰς τὸν «δυναμικόν, ἀλλ' οὐχὶ ἐνεργητικόν μυστικισμὸν»¹²⁴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ K. Jaspers, ἢ Μεταφυσικῆ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μυστικισμὸς τῆς Ὑπερβατικότητος, ἐφ' ὅσον μεταφυσικὴ θεώρησις εἶναι «ἐν νοεῖν, τὸ ὁποῖον νοοῦν τείνει ὑπὲρ πᾶν νοητόν, μυστικισμὸς διὰ τὴν νόησιν, ἢ ὁποῖα θὰ ἠθελε νὰ γνωρίσῃ, φωτεινότης ὁμῶς διὰ μίαν αὐθυπόστασιν, ἢ ὁποῖα ἐνταῦθα ὑπερπηδᾷ τὰ ὄρια»¹²⁵, παρ' ὅτι ἡ Μεταφυσικὴ αὕτη, ὡς σύστημα, οὐδέποτε ἀναιρεῖ τὴν ἑτερότητα ὑπάρξεως—Ὑπερβατικότητος : «Τὸ ἀπολεσθὲν ἑν εἶναι ἢ κλησις ἐκ τοῦ βάθους τῆς χρονικότητος, ὡς εἴαν ὤφειλε ν' ἀποκτηθῇ πάλιν εἰς τὸν διὰ τῆς συναναστροφῆς διασκορπισμὸν, ὡς εἴαν ἢ ἐντός τοῦ πλήθους σύγχυσις ἢδύνατο νὰ διαλυθῇ εἰς τὴν γαλήνην τῆς ἐνώσεως»¹²⁶.

στικισμός, ἐνῶ ὄφειλε νὰ σιωπήσῃ ὡς πρὸς τὸ <ἄρρητον>, ἀκριβῶς ἐν-
ταῦθα ἐρρητόρευσε. Ὁ ἀκράτητος αὐτὸς ἐνθουσιασμός του παρήγαγεν
εἰς τὴν μουσικὴν μεγαλόπνοα ἔργα, ὀδηγήσας δι' αἰθερίων πτερούγων τὴν
ψυχὴν μέχρι τοῦ Θεοῦ, ταυτοχρόνως ὁμῶς ἐπεχείρησε νὰ παραστήσῃ τὴν
πεποίθησίν του ὡς μίαν ἀλήθειαν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν ἢ γεωμε-
τρικὴν»¹²⁹, νὰ ἐκφράσῃ τὸν πραγματικὸν ἀνθρωπισμὸν τοῦ ἀνθρώπου:
«Ὁ μυστικιστὴς εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς οὗτος ὀφείλει νὰ
εἶναι κατ' ἀλήθειαν»^{129α} καὶ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν θρησκείαν: «Εἰς
θρησκευτικὸς κόσμος... ἀδυνατεῖ νὰ μᾶς σώσῃ. Ἄς ἀναζωπυρώσωμε τὴν
μυστικὴν φλόγα»^{129β}. Ἡ ἀπόλυτος θρησκεία εἶναι μυστικισμός»¹³⁰.

Ὁ ἀντιμυστικισμὸς ἐξ ἄλλου ἔπρεπε ν' ἀντιληφθῆ, ὅτι ὁ *intuitus my-
sticus* ἐκφράζει ἄλογον βεβαιότητα, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται νὰ ἐπι-
κυρώσῃ ὁ κριτικὸς λόγος. Διὰ τοῦτο δίκαιον δὲν ἔχουν ὁ V. Cousin,
ὁ ὁποῖος βεβαίῳ, ὅτι ἡ «ἐκστασις, μακρὰν τοῦ ν' ἀνυψώσῃ τὸν
ἄνθρωπον μέχρι τοῦ Θεοῦ, τὸν καταβιβάζει ὑπὸ τὸν ἄνθρωπον»¹³¹
ἢ ὁ C. Simon, χαρακτηρίζων τὴν θέωσιν ὡς «ἀνοσιουργίαν» καὶ
«βλασφημίαν»¹³² ἢ ὁ L. Feuerbach, θεωρῶν τὸν Μυστικισμὸν ὡς
«ἰστορίαν τῆς ἀσθενείας τοῦ Θεοῦ»^{133α}, ὡς τέχνην, διὰ τῆς ὁποίας ἡ
«παθολογία γίνεται θεολογία»^{133β} καὶ ὅσοι ὁμιλοῦν περὶ ὑστερισμοῦ¹³⁴,
ἀλλ' ὁ N. Berdiajew καὶ ὁ O. Karger, οἱ ὁποῖοι παρατηροῦν, ὅτι, ἐφ' ὅσον
«ὁ μυστικισμὸς βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας», ἡ σημασία του εἶναι ἀκατα-
νόητος, «ἔστω καὶ ἂν ἀκούσωμε προσεκτικῶς τὰς φωνὰς τοῦ μυστικοῦ χο-
ροῦ τῶν ἑκατονταετηρίδων»¹³⁵ καὶ ἐπομένως «ἡ μεταφυσικὴ καὶ θεολογι-
κὴ ἐρμηνεία τῶν μυστικιστῶν εἶναι πάντοτε ἐσφαλμένη καὶ σημαίνει πάν-
τοτε παρανόησιν»¹³⁶. Ἡ ἔκφρασις τοῦ Goethe, ὅτι «ὁ Μυστικισμὸς εἶναι
ὁ σχολαστικισμὸς τῆς καρδίας, ἡ διαλεκτικὴ τοῦ αἰσθήματος»¹³⁷, εἶναι
ποιητικὴ, ἀλλ' ἀβάσιμος. Τόσον ἡ Σχολαστικὴ φιλοσοφία, ὅσον καὶ πᾶσα
διαλεκτικὴ, βασίζονται ἐπὶ τοῦ λόγου, ἀνεξαρτήτως ἐὰν κάποτε ὁ λόγος
βιάζεται ἢ ἐκουσίως καταλύεται. Ὁ Μυστικισμὸς εἶναι «προ-σκέψις»¹³⁸.
Ἡ οὐσία του ἔγκειται εἰς τὴν ἄρσιν τῆς ἀντι-θέσεως ὑποκειμένου καὶ
ἀντικειμένου, ἀλλ' ἡ ἄρσις αὐτῆ, ὡς ἀπὸ τοῦ Πλωτίνου^α ὁ ἄγνός μυ-
στικισμὸς ὁμολογεῖ β καὶ ἡ κριτικὴ ἀναπτύσσει γ, ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρσιν

α. «Τότε μὲν οὖν οὔτε δρᾶ οὔτε διακρίνει ὁ ὄρων οὐδὲ φαντάζεται δύο, ἀλλ' οἶον ἄλλος γενόμενος καὶ οὐκ αὐτὸς οὐδ' αὐτοῦ συντελεῖ ἐκεῖ...καὶ γὰρ ἐνταῦθα συνελθόντα ἓν ἔστι τότε δύο, ὅταν χωρὶς»¹³⁹.

β. «Ὅ,τι συμβαίνει κατὰ τὴν ἔνωσιν τῆς ψυχῆς, εἶναι τόσον σκοτεινόν, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ σαφῶς νοητόν»¹⁴⁰. Κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν (τῆς ἐκστάσεως) ἀφανίζονται πλήρως πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ νομίζω λοιπόν, ὅτι δὲν δύναμεθα οὔτε νὰ ἴδωμεν, οὔτε ν' ἀκούσωμεν, οὔτε νὰ ἐννοήσωμε»¹⁴¹.

γ. «Τὸ ἀποφασιστικὸν χαρακτηριστικὸν (τοῦ Μυστικισμοῦ) εἶναι ἡ ἀγαίρεσις

τοῦ λόγου. Ὁ Μυστικισμὸς δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς «ἐκδίκησις τῆς ἐνοράσεως κατὰ τῆς διανοητικῆς γνώσεως» ^{143α}, ἀλλ' αὐταπατάται, εἰάν νομίζῃ, ὅτι δύναται νὰ προβληθῆ ὡς γνωσεολογία. Διὰ τῆς «θεοπαθητικῆς» καταστάσεως ^{143β} δύναται ἴσως ν' ἀνεύρη μίαν πραγματικότητα, τὴν ὁποίαν ὁ λόγος, ὡς λόγος, ἀδυνατεῖ ν' ἀντιληφθῆ, ἢ πραγματικότης ὅμως αὐτὴ δὲν ἀναιρεῖται μὲν ὑπὸ τοῦ λόγου, ἐφ' ὅσον τὸν ὑπερβάλλει, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀνακοινοῦται διὰ τοῦ λόγου, οὔτε εἰς τὸν λόγον καὶ διότι εἶναι προλογικὴ καὶ διότι «ὁ μικρὸς σπουργίτης, ἡ μνήμη, καίει» κατὰ τὴν ἔκστασιν «τὰ πτερά του» ¹⁴⁴. Φιλοσοφία per mysticam inspirationem εἶναι ἀλχημεία. Ἡ scientia intuitiva ζῆ μόνον «ἐντὸς τῆς θαλάσσης τοῦ ἀπείρου εἶναι» ¹⁴⁵. Ἐντὸς τοῦ ἀέρος τοῦ λόγου δὲν δύναται ν' ἀναπνεύσῃ. Εἰς τὴν καύχῃσιν τοῦ Μυστικισμοῦ: «Κολυμβῶ εἰς τὴν Θεότητα, ὅπως ὁ αἰτὸς εἰς τὸν αἶρα» ¹⁴⁶, ὁ λόγος ἀπαντᾷ: «Δύναμις νὰ κολυμβῶ.., ἀλλὰ διὰ τὴν μυστικιστικὴν αἰώρησιν εἶμαι πολὺ βαρὺς» ¹⁴⁷. Ἐὰν οἱ μυστικισταὶ ὁμιλοῦν περὶ intuitionis intellectualis, τὸ ἐπίθετον intellectualis ἀναφέρεται εἰς μίαν intuitionem, ἢ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῆ contemplatio μόνον ὡς contemplatio supramentalis ἢτοι inspiratio ἢ illuminatio. Ἐπομένως ὁ Μυστικισμὸς δὲν εἶναι οὔτε αὐταπόδεικτος, οὔτε ἀποδεικτικὸς, οὔτε ἀναιρετός, ἀλλ' ἄλογος, ἢτοι μία ars sacra, ἢ ὁποία δὲν θέλει καὶ δὲν χρειάζεται λογικὰ μέσα καὶ ὡς ἐκ τούτου οὔτε πείθει οὔτε ἀναιρεῖται, ἀλλ' εἶναι ἀνθαίρετος καὶ ἀδιάψευστος ταυτοχρόνως.

Ἡ μόνη κριτικὴ, ἢ ὁποία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ, θὰ ἀφεώρα εἰς τὸ φρόνημα τῶν μυστικιστῶν. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ μεσαιωνικὸς ἰδίως Μυστικισμὸς, μὴ ἀρκοῦμενος εἰς μίαν «ἐνώπιος ἐνωπίω» θέασιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπιδιώξας τὴν «αὐτοθέωσιν», δὲν συνεκλονίσθη ὑπὸ τῆς σημασίας τῆς πίστεώς του. Οἱ μυστικισταὶ τῆς Μεσαιωνικῆς Δύσεως ἀγορεύουν, ἐπαίρονται, χλευάζουν καὶ ἀπειλοῦν τὸν Θεόν: τὸν «ἑαυτὸν» των, ἀλλὰ δὲν καταλαμβάνονται ὑπὸ δέους πρὸ τοῦ ἐγχειρήματος καὶ τῆς σημασίας μιᾶς Θεώσεως. Αὐτὴ ἡ ἀναίρεσις τοῦ ἑτερουσίου εἰς ἓν «ὑπερούσιον» ὁμοούσιον, βασικὸς χαρακτὴρ παντὸς μυστικισμοῦ, ἢ ἐκκένωσις τοῦ «μιγάδος» ἀνθρώπου πρὸς ὑποδοχὴν τῆς Θεότητος, ἐστάθη ἀφορμὴ τῶν παραδοξωτέρων ἴσως ἀφορισμῶν τῆς πνευματικῆς Ἱστορίας, ἀλλὰ σπανίως ἀπέκτησε συνείδησιν ἑαυτῆς. Ἡ διὰ τοῦ Μυστικισμοῦ κορυφωθείσα ἔφεσις τοῦ ἀνθρώπου νὰ γίνῃ, a posteriori, causa sui καὶ παραλλήλως αὐτόνομος causa finalis, ἐδικαιολόγησε τοὺς ἀφορισμοὺς τῶν Ludwig Feuerbach: «Ὁ ἄνθρωπος θέλει κατ' ἐξοχὴν νὰ εἶναι πρωταρχικῶς καὶ

τῶν ἀντιμετώπων ὑποκείμενον-ἀντικείμενον (Ἐγὼ καὶ Ἀντικείμενον). Ὅθεν πᾶν μυστικιστικὸν στοιχεῖον ὀφείλει νὰ ὀρισθῆ οὐχὶ ὡς περιεχόμενον, ἀλλ' ὡς βίωμα, ἢτοι ὑποκειμενικῶς καὶ ἄνευ καταληπτοῦ νοήματος» ¹⁴⁸.

ἀσυνειδήτως ὅπως ὁ Θεός, ἰδίως νὰ εἶναι Θεός» ¹⁴⁸, τοῦ Leopold Ziegler : «Θρησκεία, συμφώνως πρὸς τὴν ζωτικωτάτην τάσιν της, οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἐκπεφρασμένος ἢ ἀνομολόγητος πόθος αὐτοθεώσεως, μὲ ὅλας τὰς ἀσυνειδήτους, ὑποσυνειδήτους καὶ ἐνσυνειδήτους κοινοποιήσεις ἢ ὑποκρύψεις του» ¹⁴⁹ καὶ τοῦ J. — P. Sartre : «Ἄνθρωπος εἶναι τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον προτίθεται νὰ γίνῃ Θεός. Νὰ εἶσαι ἄνθρωπος σημαίνει νὰ τείνης νὰ εἶσαι Θεός ἢ, ἐὰν προτιμᾶτε, ὁ ἄνθρωπος εἶναι θεμελιωδῶς ἐπιθυμία θεότητος (*désir d' être Dieu*) ¹⁵⁰. Ἐὰν ἡ αὐτοκριτικὴ αὐτὴ εἶναι ἀντικειμενικῶς ἀληθής, τοῦτο εἶναι θέμα τῆς θρησκευολογίας καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας. Ὅπωςδήποτε ὁ homo mysticus δὲν εἶναι μόνον ἡ ἔφεσις νὰ γίνῃ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἡ βεβαιότης καὶ βεβαίωσις, ὅτι εἶναι Θεός καὶ ἡ ἀνάμνησις, ὅτι ὑπῆρξε Θεός. Διὰ τὴν μυστικιστικὴν ἰδιοσυγκρασίαν οἱ ἀνωτέρω ὁρισμοὶ εἶναι μικροί.

Ὁ ἐπαιρόμενος Μυστικισμὸς, ὡς «ὑπέρτασις τῆς συνειδήσεως τῆς δυνάμεως», δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐγωιστικὴ ἔκφρασις τοῦ ἀνθρωπίνου «αὐτισμοῦ» (*autismus*) ¹⁵¹, ἀλλ' ἐπίσης προβαθμὶς τοῦ Ἀθεϊσμοῦ. Ἡ ἐπιδεικτικὴ πεποίθησις «αὐτοθεώσεως», ἐὰν δὲν καθιστᾷ τὸν θεούμενον ἄθεον, παρακινεῖ ἐν τούτοις τὸν στερούμενον τοιαύτης ἐπιτηδειότητος θεατὴν εἰς ἀμφιβολίαν, οὐχὶ μόνον ὡς πρὸς τὸ κῦρος τῶν διηγήσεων τοῦ ἐνθέου, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἀντικειμενικότητα τοῦ Θεοῦ. Ἡ παρατήρησις τοῦ Leibniz, ὅτι εἰς τοὺς μυστικιστὰς ὑπάρχουν ὠρισμένοι ἔκφρασις, τῶν ὁποίων ἡ θρασύτης παρακινεῖ εἰς τὴν ἀσέβειαν α, εἶναι ἀνάλογος τῆς πραγματικότητος. Ἐὰν σήμερον ὁμιλοῦν περὶ «ἄθεου Μυστικισμοῦ» ¹⁵², κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν Ψυχολογίαν ἄνευ ψυχῆς, τοῦτο δὲν εἶναι περίεργον δι' ἐκεῖνον, ὅστις ἐδιάβασε τὴν αὐτοβιογραφίαν τοῦ «Θεοῦ» εἰς τὰ ἔργα τοῦ Γερμανικοῦ Μυστικισμοῦ.

Τὴν ἐρώτησιν διὰ τὸν Θεὸν οὔτε θέτει, οὔτε αἶρει ἡ μυστικιστικὴ Θεολογία. Δὲν τὴν θέτει, διότι ὁ μυστικισμὸς εἶναι πίστις. Δὲν τὴν αἶρει, διότι *intuitio* καὶ *unio mystica* διαδραματίζονται πρὸ τῆς σκέψεως.

Ἡ βίωσις τοῦ Θεοῦ δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς τὴν Θρησκείαν, οὔτε εἰς τὴν Μεταφυσικὴν, ἀλλ' εἰς τὸν Μυστικισμόν, ὡς μέθοδον θεώσεως.

Ἡ ἀπάντησις περὶ τοῦ Θεοῦ δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς τὴν Μεταφυσικὴν, οὔτε εἰς τὸν Μυστικισμόν, ἀλλ' εἰς τὴν Θρησκείαν, ὡς πεδῖον ἀποκαλύψεως.

Ἡ ἐρώτησις διὰ τὸν Θεὸν δὲν ἀνήκει οὔτε εἰς τὸν Μυστικισμόν.

α. «*Interea sunt quaedam interdum in mysticis illis mire audacia et pane vergentia ad impietatem, qualia notavi in Germanicis carminibus cujusdam, qui se Ioannem Angelum Silesium vocat* ¹⁵².

σιμόν, οὔτε εἰς τὴν Θρησκείαν, ἀλλ' εἰς τὴν Μεταφυσικὴν, ὡς κεραίαν ἐρεῦνης.

Ἐν κατακλειδί θὰ ἠδύνατο νὰ προστεθῇ, ὅτι Μυστικισμὸς εἶναι ἓν εἶδος πίστεως, αὐθυποβολῆς καὶ ὑπερβατισμοῦ, ἓν μυστήριον ἀδιαφανές, χλευάζον καὶ χλευαζόμενον, μὴ πείθον, ἀλλ' ἀναμφισβήτητον, πρὸ καὶ ἐπέκεινα τοῦ λόγου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

II. Η ΤΑΥΤΟΤΗΣ

«Ενόμισα, ότι είδα, αλλά τότε υπεχώρησα έντρομος, ως εάν ή,τι είδα ήτο ή ιδική μου μορφή είναι ως εάν ήσθάνθην τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, <σάν τὸ ζεστό χέρι> ενός φίλου, αλλά ξυπνώ και φοβοῦμαι, ότι ἐκράτησα τὸ δάκτυλόν μου»¹.

Τὸν Μυστικισμόν μετημίρυσεν ὁ ιδεαλιστικὸς Μονισμὸς εἰς θεωρητικὸν σύστημα. Ἡ ἔκστασις παρεχώρησε τὴν θέσιν της εἰς τὴν λογικὴν, ἡ θέσις εἰς τὴν αὐτοσυνείδησιν, ἡ ταύτις εἰς τὴν ταυτότητα τοῦ πεπερασμένου και τοῦ ἀπολύτου Πνεύματος. Ἀμφότεροι ἐπεδίωξαν τὴν θέσιν, ἀλλὰ δι' ἄλλης μεθόδου: Ὁ πρῶτος διὰ τῆς ἐνοράσεως, ὁ δεύτερος διὰ τῆς διαλεκτικῆς. Ἰνυμὸς ὁ Μυστικισμὸς τοῦ Μεσαιῶνος ἐμφανίζεται εἰς τὴν νεωτέραν Ἱστορίαν ἐνδεδυμένος τὴν χλαμύδα τοῦ Λόγου.

Τὰ μονιστικὰ συστήματα τῶν Fichte, Schelling και Hegel ἀποτελοῦν τὸ φιλοσοφικὸν ἔνδυμα τοῦ Μυστικισμοῦ. Ἡ ἐμπειρικὴ τέχνη μεταμορφοῦται ἐνταῦθα εἰς γνῶσεολογικὴν ἐπιστήμην. Ἡ συνταύτις ἀνθρώπου και Θεοῦ ἀνάγεται εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἀπολύτου ταυτότητος τοῦ ἐνὸς Πνεύματος πρὸς ἑαυτό. Ὁ Μυστικισμὸς ἐορτάζει ὑψίστην ἀκμὴν, ἀλλ' ἡ ἐορτὴ αὐτὴ ἀναγγέλλει τὴν ὑπέρβασίν του. Ὁ λόγος λαμπρύνει, συγχρόνως ὁμῶς ἐκθρονίζει τὸν μυστικισμόν. Δὲν ζητεῖ πλέον <ἄρσιν ἑτερότητος> διὰ τῆς ταύσεως, ἀλλὰ διαπίστωσησιν μοναδικότητος διὰ τῆς ταυτότητος. Εἰς τὸν Μονισμόν <ἐν ἀρχῇ ἐστὶν ὁ λόγος> και ὁ λόγος ἐστὶν ὁ Θεός.

Ὁ Johann Gottlieb Fichte ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Γερμανὸς ιδεαλιστής, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ λογικεύσῃ τὴν μυστικὴν ἐμπειρίαν. Χαρακτηριζόμενος σήμερον ὡς ὁ «ἐπιστημονικὸς θεμελιωτὴς τοῦ Μυστικισμοῦ»², ὁ Fichte ἀπετέλεσε τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς τάσεως τῆς ἐνώσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὴν θεωρητικὴν «ὑπὸ τοῦ καθαροῦ πρὸς τὸ ἐμπειρικὸν Ἐγώ»³. Ὁ Fichte ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Αἰωνίου ὡς ὁ Meister Eckhart⁴.

* Πρβλ. κατωτέρω τὰς παραθέσεις 56, 57.

«Τὸ αἰώνιον Ἐν ζῆ ἐντὸς τῆς ζωῆς μου, βλέπει διὰ τῆς δράσεώς μου»⁴ καὶ ἐπαναλαμβάνει, «κατὰ τρόπον ἐκπληκτικόν»⁵, σκέψεις τοῦ «πατρὸς τοῦ Γερμανικοῦ Μυστικισμοῦ»⁶, μετὰ τοῦ ὁποίου τὸν συνδέει ἄμεσος «συγγένεια»⁷, ἀλλ' ἡ φιλοσοφία του ὡς σύστημα, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν τοῦ Georg Berkeley*, θὰ ἐκφράσῃ τὸν ἀπόλυτον solipsismum, τὴν πεποίθησιν, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως εἶναι ἡ μόνη δυνατὴ καὶ ὑπαρκτὴ πραγματικότητα. Οὐχὶ μόνον ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τὸ σύνολον τοῦ ὡς ἀντικειμενικοῦ θεωρουμένου κόσμου εἰς τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Fichte εἶναι προῖον τῆς παραστατικῆς δυνάμεως τῆς ὑποκειμενικῆς ἀρχῆς. Ἡ οὐσία καὶ ἡ πηγὴ τῆς πραγματικότητος εἶναι ἡ συνείδησις. Ὅ,τι ὑπάρχει εἶναι προβολὴ τοῦ Ἐγώ. «Εἰς πᾶσαν στιγμὴν τῆς συνειδήσεώς μου λέγω: «Ἐγώ, Ἐγώ, Ἐγώ καὶ πάντοτε Ἐγώ, ἦτοι Ἐγὼ καὶ οὐχὶ τὸ ὁρισμένον ἐκτὸς ἐμοῦ πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐσκέφθην αὐτὴν τὴν στιγμὴν»^α. Διὰ τοῦ ἐσωτάτου λόγου τῆς οὐσίας σου, τῆς σχετικότητός σου, ἐτέθης πρὸ τοῦ Ἐγώ σου καὶ ἐρρίφθης ἐκτὸς τοῦ Ἐγώ σου»^β. Ἡ σκέψις εἶναι ἡ πηγὴ παντὸς εἶναι καὶ πάσης πραγματικότητος, τὴν ὁποίαν φαντάζομαι»^γ. Εἰς τὴν «μυστικὴν-μεταφυσικὴν» φιλοσοφίαν τοῦ Fichte, ἡ «εἰτανικότης» τοῦ Γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ ἀποκτᾷ τὴν ὑψίστην «αὐτοσυνείδησιν» της^δ. Λιὰ τοῦ μονιστικοῦ του συστήματος ὁ Fichte ὑπῆρξεν ὁ πιστότερος ὑπερέτης τῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ τῆς φαντασίας τοῦ πνεύματος.

Εἰς τὴν εὐμετάβλητον λογικὴν τοῦ Fr. W. J. von Schelling πέρασ καὶ ἄπειρον δὲν εἶναι αἱ ποικилаὶ ἔννοιαι τοῦ νοῦ, ὡς ἐκφράσεις τῆς ἑτερότητας μεταξὺ ἐνθάδε καὶ ἐπέκεινα, διότι κατ' οὐσίαν ἡ πραγματικότης εἶναι μία, συναιρουσα ἐντὸς της τὸν φαινομενικὸν διαφορισμὸν τῆς ὑτάξεως. «Πᾶν, ὅ,τι ὑπάρχει εἶναι καθ' αὐτὸ ἔν. Πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει εἶναι ἡ ἀπόλυτος ταυτότης καθ' αὐτήν»^ε. Ἡ ἐνιαία καὶ ἀποκλειστικὴ πραγματικότης αὐτὴ εἶναι ἡ διάνοια καὶ μέγιστος νόμος της ἡ ταυτότης. «Ὁ ὑψίστος νόμος διὰ τὸ εἶναι τῆς διανοίας, καί, ἐφ' ὅσον ἐκτὸς τῆς διανοίας οὐδὲν ὑπάρχει, διὰ πᾶν εἶναι..., εἶναι ὁ νόμος τῆς ταυτότητος»^{στ}. Ἡ διάνοια ἀναιρεῖ ἐντὸς της τὴν συμβατικὴν ἑτερότητα νοήσεως καὶ ἀντικειμένου: «Ὅ,τι γινώσκει ἐντὸς ἡμῶν, εἶναι τὸ αὐτὸ πρὸς ὅ,τι γινώσκεται»^ζ. Ὅ,τι κεῖται ἐκτὸς τῆς συνειδήσεως εἶναι ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ ἔν συνειδήσει^η. Ὅ,τι ὀνομάζομεν Ἐγώ, εἶναι μόνον ἡ ἐνότης ἐκείνη τοῦ

* Πρβλ. τὴν ἐξιδανίκευσιν τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Ἰρλανδοῦ «ἰδεολόγου»: «Εἰς πάντα, ὅστις παρατηρεῖ τ' ἀντικείμενα τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, εἶναι προφανές, ὅτι ταῦτα εἶναι ἐν μέρει ἰδέαι ἐνεργητικῶς ἐντετυπωμένα ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων, ἐν μέρει ἰδέαι, κεκτημένα διὰ τῆς προσοχῆς ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πάσχει καὶ ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ. τέλος ἰδέαι μορφωθεῖσαι τῇ βοήθειᾳ τῆς μνήμης καὶ φαντασίας, διὰ συνθέσεως, διαιρέσεως ἢ ἀπλῆς ἀναπαραστάσεως τῶν ἰδεῶν, αἱ ὁποῖαι πρωταρχικῶς συνελήφθησαν διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων τρόπων»⁸.

ἰδεατοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ Ἀπολύτου»¹⁵. Εἰς τὴν ταυτο-λογίαὶν τοῦ Schelling ὁ παλλογισμὸς τοῦ Παρμενίδου κυριαρχεῖ διὰ μίαν ἀκόμη φοράν: «Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστίν τε καὶ εἶναι»^{16α}. Ταῦτόν δ' ἐστὶ νοεῖν τε καὶ οὐνεκὲν ἐστὶ γόημα»^{16β}.

Ὁ Schelling ἀνήγαγε τὸ συναίσθημα τῆς ἀλόγου ταυτίσεως τοῦ Μυστικισμοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λογικῆς ταυτότητος τοῦ Μονισμοῦ. Ὁ Wilhelm Lütgert εἶπεν, ὅτι ὁ Schelling εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ὑπέρβασιν τοῦ γερμανικοῦ Ἰδεαλισμοῦ εἰς τὸν Μυστικισμόν»¹⁷. Ἀκριβεστέρα θὰ ἦτο ἡ κρίσις ὡς ἑξῆς: «Ὁ Schelling εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ὑπέρβασιν τοῦ Μυστικισμοῦ εἰς τὸν γερμανικὸν Ἰδεαλισμόν, διαλύσας τὴν μυστικὴν πείραν διὰ τῆς λογικῆς ἀξιώσεως. Ὁ Schelling «ἐβαπτίσθη εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Μυστικισμοῦ»¹⁸ καὶ ἠθέλησεν εἰς μίαν τῶν περιόδων τῆς φιλοσοφίας του νὰ μετατρέψῃ τὴν σκέψιν «εἰς μαγείαν»¹⁹ δι' ἐνός «μυστικισμοῦ τῆς φαντασίας»²⁰.

ΕΓΕΛΙΑΝΗ <ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ>

Ἐκεῖνος, ὅστις ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀνεπέωσεν, ἐξελέπτυνε καὶ ὑπερέβαλε τὸν Μυστικισμόν, εἶναι ὁ Georg W. F. Hegel. Διὰ τοῦ Hegel κορυφούται ὁ γερμανικὸς Ἰδεαλισμός, αὐτὴ ἡ τάσις τοῦ πνεύματος νὰ προβληθῇ εἰς τὸ πνεῦμα ὡς ἀπόλυτος πρωταρχή. Διὰ τῆς ἐγελιανῆς διαλεκτικῆς τὸ <Ἐγώ>, τὸ <Υποκειμενον>, ἢ <Συνείδησις>, ἀνυψοῦνται εἰς σημεῖον ἀνήκουστον. Τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα εἶναι τὸ <Γενικόν>, τὸ <Ἀποκλειστικόν>, τὸ <Κυριαρχικόν>. Τὸ οὐσιῶδες εἶναι ἢ <Ἰδέα>, ἢ <Ἄυτοσυνείδησις>, ἢ <Λογική>. Πρωταρχικὴ πραγματικότης εἶναι τὸ <Ἀπόλυτον Πνεῦμα>. Μεταξὺ ὑποκειμενικοῦ καὶ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος δὲν ὑπάρχει ἀντίθεσις. Ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια εἶναι αὐτὴ ἡ θεία διάνοια. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα κατ' ἐξοχὴν, ἀλλ' ἐν πνεῦμα ἄνευ αὐτοσυνειδήσεως. Συνείδησιν ἑαυτοῦ ἀποκτᾷ ὁ Θεὸς ἐντὸς καὶ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ὁ Θεὸς κατανοεῖ τὸν Θεὸν ἐκεῖ, ὅπου ἡ πεπερασμένη συνείδησις τὸν νοεῖ καὶ τὸν γνωρίζει. Ἡ ἀμοιβαιότης αὐτὴ εἶναι τὸ μυστικὸν τοῦ Πνεύματος.

Τὰς παραλλήλους σκέψεις τοῦ Schelling: Ὁ Θεὸς «ἐξέρχεται ἑαυτοῦ, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ τελικῶς καθαρὸς εἰς ἑαυτόν»²¹. Διὰ τοῦ αἰωνίου <εἰς-ἑαυτόν-ἔρχεσθαι> ὁ Θεὸς δὲν ἔρχεται εἰς τι ξένον, ἀλλ' εἰς ἑαυτόν (εἰς τὰ ἴδια²²)²². Ἡ ἀρχὴ τῆς συνειδήσεως εἰς τὸν Θεὸν εἶναι ὁ χωρισμὸς ἑαυτοῦ ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἡ θέσις ἑαυτοῦ ἔναντι ἑαυτοῦ»²³, ἀναπτύσσει ὁ Hegel

* Πρὸς κατανόησιν τῆς κρίσεως ἴδε κατωτ. κεφ. «Ἡ Γένεσις», παραθέσεις 349—358.

2* Ἑλληνιστὶ εἰς τὸ κείμενον.

ὡς βασικὴν σχέσιν τοῦ Πνεύματος πρὸς ἑαυτὸ κατὰ τρόπον μοναδικόν. Ὁ Θεός, τὸ ἀπόλυτον Πνεῦμα, αὐτοδιχάζεται καὶ - περατοῦται * παράγει ἐν ἑτερον ἑαυτοῦ, παραλλήλως ὁμως διατηρεῖ τὴν ταυτότητα πρὸς ἑαυτόν, θέτει τὸ ἕτερον ἀπέναντί του καὶ ἐν συνεχείᾳ αἶρει τὴν ἑτερότητα καὶ ἐπιστρέφει εἰς ἑαυτόν. Οὕτω τὸ πεπερασμένον <ἕτερον> ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τοῦ Ἀπολύτου, τοῦ ὁποῖου ἡ φύσις ἔγκειται εἰς τὴν <αὐτοπεράτωσιν> καὶ τὴν ἄρσιν τοῦ πέρατος, εἰς μίαν ἀέναον κίνησιν ἐξ ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτό. «Τὸ Πνεῦμα παράγει ἑαυτό, ἀποκαλύπτεται εἰς ἑαυτό καὶ γεννᾷ ἐξ ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς ἐνότητος πρὸς τὸ ἀντικείμενόν του, ἐνῶ τὸ ἴδιον εἶναι τὸ ἀντικείμενόν του²⁰. (Ἡ Ἰδέα) χωρίζει ἑαυτήν, φέρει ἑαυτὴν πρὸς ἑαυτῆς ὡς τι ἕτερον, δὲν χάνεται ὁμως ἐντὸς τοῦ ἑτέρου αὐτοῦ, ἀλλὰ θέτει τοῦτο ὡς μὴ-ἕτερον καὶ ἐπιστρέφει οὕτω εἰς ἑαυτήν²¹. Τὸ αἰώνιον <ἐν (ἑαυτῷ)-καὶ-δι' ἑαυτὸ-εἶναι> εἶναι ἡ ἀποκάλυψις, ὁ καθορισμός, ἡ κρίσις, ἡ θέσις ἑαυτοῦ ὡς ἑτέρου, ἀλλ' ἀκριβῶς οὕτω ἡ αἰώνια ἄρσις τῆς διαφορᾶς²² α. Τὸ Γενικὸν οὐδέποτε ἐξέρχεται τοῦ αἰθέρου τῆς πρὸς ἑαυτὸ ἰσότητος καὶ τοῦ παρ' ἑαυτῷ εἶναι»²³ β.

Ἐπὶ τὰς ἐννοίας <Πνεῦμα>, <Ἰδέα>, <ἐν-ἑαυτῷ-καὶ-δι' ἑαυτὸ-εἶναι>, <Γενικόν>, νοεῖται εἰς τὴν ἐγγελιανὴν φιλοσοφίαν ὁ Θεός. Οὕτω Θεός εἶναι τὸ <Ἀντιμέτωπον ἑαυτοῦ>, τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀντί-κεῖται πρὸς ἑαυτό καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀναιρεῖ τὴν ἑτερότητα καὶ ἀντί-θεσιν, διὰ τὴν ἐπανέλθῃ εἰς ἑαυτό.

Ἐθεὸς εἰς τὴν γενικότητά του εἶναι: ὁ αὐτο-χωρισμός καὶ-καθορισμός, ἡ θέσις ἐνὸς ἑτέρου πρὸς ἑαυτόν καὶ ἡ ἄρσις τῆς διαφορᾶς: ὁ διαφορισμός ἑαυτοῦ καὶ ἡ ἐξαντικειμένισις ἑαυτοῦ (sich von sich selbst zu unterscheiden, sich Gegenstand zu sein), ἀλλ' ἡ ἀπόλυτος ταυτότης πρὸς ἑαυτόν ἐντὸς τῆς διαφορᾶς αὐτῆς²⁴ γ. Ὁ Θεός εἶναι αὐτοσυνείδησις. Γνωρίζει ἑαυτόν εἰς μίαν τῶν διαφορῶν αὐτοῦ συνειδήσεων, ἡ ὁποία καὶ εἶναι ἡ συνείδησις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ δι' ἑαυτὴν, ἐφ' ὅσον αὐτὴ γνωρίζει τὴν ταυτότητά της πρὸς τὸν Θεόν, ἡ

* Ὡς πρώτη ἐμφάνισις τῆς ὑπὸ τοῦ Hegel κλασσικῆς διατυπώσεως τῆς θεωρίας περὶ <ἐκουσίας περατώσεως> τοῦ Θεοῦ πρὸς δημιουργίαν δυνατότητος αὐτοσυνειδήσεως, δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ ἔργον τοῦ Io. Sc. Eriugena «Περὶ φύσεως μερισμοῦ» (De divisione naturae). Αἱ σκέψεις τοῦ «Hegel τοῦ 9ου αἰῶνος»²⁴: «Ὁ Θεός κατὰ θαυμάσιον καὶ ἀνέκφραστον τρόπον δημιουργεῖται ἐντὸς τῆς φύσεως, ἀποκαλύπτων ἑαυτόν... ὑπερφυσικὸς φυσικὸν καὶ ἀπλοῦς σύνθετον καὶ ὑπερβατικὸς εἰς τὸ συμβατικὸν ὑποκείμενον καὶ ἄπειρος πεπερασμένον²⁵ α. Ὁ Θεός ἀγνοεῖ ἑαυτόν, ἦτοι τί εἶναι, διότι δὲν εἶναι τί²⁵ β. Ἡ Θεότης, περατοῦται, διότι θέλει ν' ἀναδυθῇ ἐκ τῶν ἀποκρύφων ὀρίων τῆς φύσεώς της, ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ εἰς ἑαυτὴν εἶναι ἄγνωστος, τοῦτέστιν δὲν γινώσκει κατ' οὐσίαν ἑαυτήν, διότι εἶναι ἄπειρος»²⁶ γ, ἀποτελοῦν τὸ πρῶτον σχεδιάσμα τῶν σκέψεων τοῦ Hegel τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ ἐκπληκτικὸς Ἰρλανδὸς φιλόσοφος τῶν καρολεῖων χρόνων, νεοπλατωνικὸς καὶ συγχρόνως πρόδρομος τῆς συγχρόνου θεωρίας τοῦ «Δημιουργομένου Θεοῦ», προέλαβε χίλια ἔτη πρὸ τῆς ὀριστικῆς ἀναπτύξεώς της καὶ τὴν περὶ σχέσεως τοῦ Πνεύματος πρὸς ἑαυτό ἐγγελιανὴν θεωρίαν. Πρβλ. κατωτ. κεφ. «Ἡ Γένεσις», παραθέσει 174, 176.

ὅποια ὁμῶς καθίσταται δυνατὴ διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ πεπερασμένου ^{28δ}. Ὁ Θεὸς αὐτοπερατοῦται, καθιστᾷ ἑαυτὸν συγκεκριμένον. Θέτει ἑαυτὸν ὡς ἕτερον καὶ γίνεται οὕτω ὁ ἴδιος ἕτερος ἑαυτοῦ, πεπερασμένος, διότι ἔχει ἐν ἕτερον ἀπέναντί του. Ἡ ἑτερότης ὁμῶς αὐτὴ εἶναι ἡ ἀντινομία ἑαυτοῦ πρὸς ἑαυτό. (Ὁ Θεὸς) εἶναι τὸ ἕτερον καὶ τὸ μὴ ἕτερον· αὐτοδιαλύεται· δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἐν ἕτερον· ἐκμηδενίζεται. Οὕτω ὁμῶς ἐξαφανίζεται ἡ ἑτερότης καὶ ὁ Θεὸς γνωρίζει ἑαυτόν. Ἐπομένως τὸ πεπερασμένον εἶναι στοιχεῖον τῆς θείας Ζωῆς ^{28ε}. Ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὴ ἡ κίνησις ἐν ἑαυτῷ καὶ μόνον διὰ ταύτης ζῶν Θεός. Ὁ Θεὸς εἶναι αὐτὴ ἡ κίνησις πρὸς τὸ πεπερασμένον καὶ οὕτως, ὡς ἄραις τούτου, (ἡ κίνησις) πρὸς ἑαυτόν. Ὁ Θεὸς ἐπιστρέφει πρὸς ἑαυτόν εἰς τὸ ἐγώ, ὡς εἰς τὸ αἶρον ἑαυτὸ ὡς πεπερασμένον καὶ εἶναι Θεὸς μόνον ὡς ἡ κίνησις αὐτῆ. Ἄνευ κόσμου ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Θεός» ^{28στ}).

Ὁ κόσμος ἀποτελεῖ τὸν ἕνα τῶν ὄρων μιᾶς πράξεως, τῆς ὁποίας ἐξαγόμενον εἶναι ἡ θεία αὐτοσυνείδησις. Τὸ πεπερασμένον πνεῦμα εἶναι ἡ γέφυρα τοῦ Θεοῦ εἰς ἑαυτόν. Διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐκπληροῦται «ὁ ἀπόλυτος σκοπός» τοῦ Θεοῦ, «να γνωρίσῃ ἑαυτόν, νὰ συλλάβῃ ἑαυτόν... ὡς πράγματι εἶναι, νὰ ἔλθῃ εἰς τελείαν γνῶσιν ἑαυτοῦ» ^{29ζ}. Ἡ ὅλη αὐτὴ <αὐταντιμετώπισις> εἶναι μία πανουργία τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ κερδίσῃ αὐτοσυνείδησιν, ἢ <πανουργία> ὁμῶς αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ ψυχαγωγίαν, ἀλλ' ἀναγκαιότητα τῆς ἀντινομικῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ ²⁹. Ἡ πεπερασμένη κοσμικὴ συνείδησις εἶναι τὸ ὀπτικὸν μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς αὐτοθεωρεῖται. Ἡ αὐτοθεώρησις τοῦ Θεοῦ σημαίνει ἐκ παραλλήλου Θεο-γνωσίαν διὰ τὴν συνείδησιν. «Ἡ πεπερασμένη συνείδησις γνωρίζει τὸν Θεὸν μόνον, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς γνωρίζει εἰς αὐτὴν ἑαυτόν» ³⁰. Ἐφ' ὅσον ὁμῶς ἡ ταυτόχρονος γνῶσις εἶναι ἀμοιβαία, ὁ Θεὸς «δὲν εἶναι πλέον ἐν ἐπέκεινα, ἐν ἄγνωστον, διότι ἐγνωστοποίησεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, τί εἶναι καὶ οὐχὶ εἰς μίαν ἐξωτερικὴν ἱστορίαν, ἀλλ' ἐντὸς τῆς συνειδήσεως» ³⁰.

Τὸ ἀπόλυτον Πνεῦμα δὲν ἐξέρχεται λοιπὸν εἰς τὴν αὐτοκαταλυτικὴν αὐτὴν κίνησιν του ἐκ τῆς πρὸς ἑαυτὸ ταυτότητος, ἀλλ' εἰσέρχεται εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ταυτότητος αὐτῆς, ἢτοι ἀποκτᾷ αὐτοσυνείδησιν, ἐνῶ παραλλήλως τὸ περατὸν πνεῦμα ἀναγνωρίζει ἑαυτὸ ὡς ἀπόλυτον, διότι οὐδεμία ποιοτικὴ ἀντίθεσις ὑφίσταται μεταξὺ πέρατος καὶ ἀπείρου. Τὸ πνεῦμα ἐμφανίζεται «τὴν μίαν φορὰν» ὡς «ὑποκειμένον» καὶ «τὴν ἄλλην φορὰν» ὡς «ἀντικείμενον», ἀλλ' «ὅ,τι κεῖται ἔναντι τοῦ Ἐγὼ εἶναι ὡσαύτως Ἐγὼ. Τὰ ἀντι-κείμενα εἶναι τὰ αὐτά» ³¹. Ἡ φύσις τοῦ πνεύματος εἶναι νὰ ζῆ ὡς <συναμρότερον>, ὡς ἐν καὶ συγχρόνως ὡς μέρος τῆς ἐνότητος. Οὐσία του εἶναι ἡ συννυφὴ ὑποκειμενικότητος καὶ ἀντικειμενικότητος, «ἡ ἐνότης τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ» ^{32α}, τοῦ ἰδανικοῦ καὶ τοῦ πραγματικοῦ, τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ἀπείρου» ^{32β}. Διὰ τοῦτο δὲν ἰσχύουν αἱ προτάσεις : «Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπείρος, ἐγὼ πεπερασμένος». Αἱ ἐκφράσεις αὗται εἶναι «ἐσφαλμέναι καὶ κακαί», ἀκατάλληλοι πρὸς χαρακτηρισμὸν «τῆς φύσεως τοῦ πράγματος». Πεπερασμένον καὶ ἀπείρον «εἶναι στοιχεῖα λειτουργίας» ^{32α}. Τὸ ἐν εἶναι